

<https://doi.org/10.15407/rksu.35.220>
УДК 930.25+94](438+477)"18"

Олег Журба, доктор історичних наук, професор,
професор кафедри східноєвропейської історії
Історичного факультету, Дніпровський національний
університет ім. Олеся Гончара (Дніпро, Україна)
ORCID: 0000-0002-7800-0743
E-mail: zhurba.oi@i.ua

**ОСОБОВІ СПРАВИ УЧАСНИКІВ
ПОЛЬСЬКОГО ПОВСТАННЯ 1863—1864 РОКІВ
У ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ
ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ¹**

Метою статті є введення до наукового обігу архівного комплексу особових справ учасників польського повстання 1863—1864 рр., що зберігається в Державному архіві Дніпропетровської області, задля представлення його інформаційних можливостей для вивчення регіональної історії, суспільного та революційного рухів у Російській імперії, повсякденної історії, історичної урбаністики. Комплекс утворився як результат переведення внаслідок амністії учасників повстання із сибірської каторги та заслання до європейської частини імперії, зокрема й до Катеринославської губернії. **Методологічною основою** роботи стали джерелознавчі підходи до аналізу та представлення архівних комплексів. Це надало можливість окреслити зовнішні параметри (кількість справ, їхній обсяг, хронологічні рамки, видовий репертуар, тематичні блоки) та визначити завдання щодо археографічного, історіографічного та джерелознавчого освоєння цього комплексу. Важливим методологічним орієнтиром також був контекстуальний підхід, який визначив дослідницьку оптику, націлену на включення інформаційних ресурсів у найширші проблемно-тематичні та міждисциплі-

Цитування: Журба О. Особові справи учасників польського повстання 1863—1864 років у Державному архіві Дніпропетровської області: джерелознавчий аналіз та інформаційний потенціал. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2024. № 4 (35). С. 220—235. <https://doi.org/10.15407/rksu.35.220>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

нарні простори. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше до наукового обігу вводиться значний комплекс архівних джерел, інформаційний потенціал якого здатен суттєво змінити уявлення про шляхи формування польської діаспори на Півдні України, розширити картотеку учасників польського повстання 1863—1864 рр., реконструювати їхню долю після сибірського заслання й інтегрувати новий архівний масив до численних проблемних та міждисциплінарних контекстів. **Висновки.** Виявлені в Державному архіві Дніпропетровської області 29 особових справ учасників Січневого повстання стосуються останньої чверті XIX ст. Вони сформувалися внаслідок бюрократичної діяльності канцелярії катеринославського губернатора. Справи мають офіційний характер і пов'язані з письмовою комунікацією владних структур між собою та засланцями щодо умов перебування, різноманітних потреб та взаємодії між ними. Інформаційна насиченість комплексу свідчить про перспективність введення його до наукового обігу шляхом підготовки археографічного видання.

Ключові слова: архівна справа, історичне джерелознавство, польське повстання 1863—1864 рр., регіональна історія України XIX ст., імперська історія, історія Польщі, Державний архів Дніпропетровської області, історична біографістика XIX ст.

Актуальність теми визначена завданням обстеження, виявлення та введення до наукового обігу інформаційних ресурсів фондів Державного архіву Дніпропетровської області (далі — ДАДО) з метою створення джерельної бази для дослідження комплексу важливих проблем регіональної історії другої половини XIX — початку XX ст. Значною мірою актуальність обумовлена складом і змістом колекції, яка стала предметом дослідницької уваги. Вона представляє специфічну соціальну групу — учасників польського повстання 1863—1864 рр., яким після сибірської каторги та заслання в 1870-х роках було дозволено, з певними обмеженнями, проживати в європейській частині імперії. Як результат декілька десятків колишніх повстанців опинилися в Катеринославській губернії, поклавши початок зростанню польської діаспори в даному багатонаціональному регіоні. Саме тому ці архівні матеріали, які не були досі введені до наукового обігу, становлять важливий джерельний комплекс, що може бути включений до різноманітних дослідницьких контекстів регіональної історії, біографістики, історії повсякденності та міжнаціональних відносин, урбаністики, українсько-польсько-імперських студій.¹

Аналіз досліджень інформаційних можливостей фондів ДАДО та історії самого архіву представлений насамперед публікаціями цієї установи та її співробітників, які можна поділити на три групи. До першої належать довідкові видання (путівники, описи фондів), які репрезентують загальний обсяг та інформаційну насиченість матеріалів ДАДО [3; 12]. До другої групи входять археографічні проекти архіву [6], спрямовані на оприлюднення найбільш цілісних, науково та суспільно значимих комплексів. Про їхній

¹ Публікацію підготовлено в рамках стипендіальної програми Центру діалогу ім. Юліуша Мерошевського.

фаховий рівень свідчить присудження двом з них вищої галузевої відзнаки Державної архівної служби України — премії імені В.В. Веретенникова за краще археографічне видання року [15; 29]. До третьої — випуски неперіодичного видання архівознавчого збірника «Спадщина», який згуртував навколо себе архівно та джерелознавчо орієнтовану професійну спільноту регіону [23—27].

Довідкові, археографічні та дослідницькі проекти ДАДО охоплювали різноманітні сфери діяльності самого архіву та представлення його інформаційного ресурсу. Проте склад і зміст комплексу документів щодо долі польських засланців, як і стосовно історії польської общини загалом, не знайшли в цих текстах будь-якого відображення.

Незадовільне освоєння архівного інформаційного ресурсу з польської історії регіону, найвірогідніше, вплинуло і на стан історіографічної розробки проблеми. У численних наукових та науково-краєзнавчих збірниках² питання польської присутності в регіоні якщо й зачіпалися, то майже виключно в контексті проблем козацького минулого. Історія поляків на цих теренах не знайшла відображення й у нечисленних синтезах регіональної та міської історії, де, у кращому випадку, про їхню наявність лише згадувалося [4; 11; 33; 35].

Винятком стала невелика, але побудована на міцному джерельному фундаменті монографія В. Заруби, що з'явилася 2023 р. [8]. Вона присвячена відомому польському історику, учаснику повстання 1863 р. Мар'яну Дубецькому, його перебуванню в Катеринославі та губернії саме після відбуття сибірського заслання. Основним джерелом монографічного дослідження стали твори М. Дубецького та його спомини. Звичайно, в центрі уваги автора — погляди історика на минуле регіону та його враження від перебування в Катеринославі. Проте в контексті визначення інформаційних можливостей ДАДО щодо реконструкції історії польської регіональної громади важливо виокремити два принципових аспекти. Зокрема, саме в цій монографії чи не вперше використано архівні документи ДАДО для висвітлення історії поляків у регіоні. А по-друге, В. Заруба в окремому розділі книжки за джерельними крихтами здійснив спробу реконструкції історії розгалуженої родини катеринославських поляків Абрамовичів, декілька поколінь яких мешкали в губернському місті від першої половини XIX ст. до 1921 р. Видається, що це перший біографічний нарис з історії польської родини в Катеринославі.

² Від другої половини 1990-х до кінця 2010-х років у Дніпропетровську виходили друком п'ять науково-краєзнавчих збірників: два — в ДНУ ім. Олесья Гончара — «Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті» та «Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження» та три — в Національній гірничій академії (зараз Національний технічний університет «Дніпровська політехніка») — «Гуманітарний журнал», «Січеславський альманах», «Історія і культура Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки».

Отже, доводиться констатувати, що рівень дослідження ролі та місця польської громади в суспільному, господарському, інтелектуальному житті Катеринослава, у творенні культурного ландшафту міста та губернії не можна визнати задовільним.

Для репрезентації архівних документів ДАДО стосовно постсибірського періоду в житті учасників повстання важливою виявилася не лише регіональна оптика. Дослідження такого великого та значущого явища в історії Європи XIX ст., як польське повстання 1863—1864 р., має довгу, розгалужену та потужну традицію, особливо в польській та російській історіографії [19]. Значне місце питання Січневого повстання посіли й у фундаментальній роботі професора Сорбонни Даніеля Бовуа [1]. Повстання 1863—1864 рр. не обійдене увагою й українських істориків, які неодмінно згадують про нього в аналітичних працях, дидактичній літературі, в екскурсах з історії українського національного руху та соціально-економічної історії [9; 10].

І це не дивно, оскільки географічні межі даних подій охоплювали території Південно-Західного краю Російської імперії (Київської, Волинської та Подільської губерній), які до кінця XVIII ст. були володіннями Речі Посполитої, а з початку XX ст. стали частиною спочатку радянської, а згодом і незалежної України. Сплетіння та взаємодія на одній території політичних, соціальних, духовно-культурних традицій сусідніх народів, їхніх правових та державних систем заклали основу для формування різних інтерпретацій минулого, сприяли посиленню пильної уваги до переломних моментів історії регіону, неодноразово спричинювали «історичні війни» і, як наслідок, конфлікти історичної пам'яті.

Тимчасом сучасні дослідження, центром уваги яких, безумовно, стали події власне повстання, його причини, підготовка та найближчі результати, суттєво розширювали свої межі. У колі актуальних проблем опинилися й питання вивчення долі учасників повстання після 1863 р. Визначальне місце тут посіли дослідження репресивних практик влади, умов перебування повстанців на каторзі та поселенні, ставлення місцевої адміністрації та населення до засланців і каторжан, їхнього впливу на культурне життя різних регіонів, польського питання в імперії загалом [5; 36].

Важливою в освоєнні історії польського повстання 1863 р. є й роль архівних студій та археографічних проєктів, які заслуговують на окрему розмову та експертизу. Тут на особливу увагу заслуговує блискучий серіал початку 1960-х років, коли в рамках радянсько-польського проєкту, присвяченого 100-річчю повстання, до наукового обігу були введені сотні надважливих документів з найбільших архівів СРСР і ПНР [13; 14; 18; 20; 21]. Звісно, немає сумнівів щодо його ідеологічної заданості. Однак це анітрохи не применшує значущості багатотомного археографічного видання, яке заклало міцну джерельну основу істотного розширення дослідницького простору.

Новий ювілейний сплеск археографічної активності був пов'язаний з польсько-російським проектом, присвяченим 150-річчю повстання та реалізованим у серії праць під загальною назвою «Польсько-сибірська бібліотека» [28; 30; 31]. Дослідження та публікація архівних документів були здійснені під керівництвом професора університету Яна Кохановського в Кельце В. Цабана в рамках Національної програми розвитку гуманітарних наук Міністерства науки та вищої освіти Республіки Польща «Польські засланці у Західному Сибіру у другій половині XVIII—XIX ст. в очах росіян та корінних народів Сибіру». Тематично проект був спрямований на введення до наукового обігу джерел, що відображають перебування польських повстанців у сибірському вигнанні. Його важливою особливістю стало залучення матеріалів не стільки з центральних, скільки з провінційних архівів, що саме по собі свідчить про зменшення та водночас поглиблення дослідницької оптики, зміщення центру уваги на проблеми історії повсякденності, історичної імагології, суспільної свідомості. Ще однією оригінальною особливістю проекту є його наукові підходи, що вписували долі польських повстанців у різноманітні контексти регіональної імперської історії та виявили надзвичайну перспективність архівних розвідок в обласних архівах Росії та України [34]. Подібні пошуки відкривають можливості не лише для суттєвого розширення уявлень щодо персонального складу учасників повстання та різноманітності їхніх подальших життєвих траєкторій, а й стосовно постановки питання про роль та місце поляків у формуванні місцевих суспільно-політичних та духовно-культурних ландшафтів регіонів Російської імперії, про культурну взаємодію та взаємовпливи.

Метою статті є введення до наукового обігу архівного комплексу особових справ учасників польського повстання 1863—1864 рр. з фондів ДАДО шляхом джерелознавчого аналізу та представлення інформаційних можливостей для вивчення регіональної історії, історії суспільного та революційного рухів у Російській імперії, повсякденної історії та урбаністики.

Джерельну базу роботи склав виявлений у ДАДО масив документів, що висвітлює різноманітні сторони життя поляків у Катеринославській губернії в XIX — на початку XX ст. Найяскравішим і найвиразнішим з них є комплекс справ фонду 11 (Канцелярія Катеринославського губернатора), об'єднаний однією темою, що знайшла відбиття в найбільш типовій їхній назві: «Справа про [ім'я та прізвище. — О. Ж.], який перебуває під наглядом поліції за участь у польському повстанні 1863 р.». Саме цей комплекс і представлено тут з точки зору його зовнішніх параметрів та інформаційного потенціалу [2].

Слід зазначити, що регулярний та системний документообіг у регіоні почав формуватись у другій половині XVIII ст. і був пов'язаний з виникненням у Причорномор'ї імперської адміністративної системи, що породила касту бюрократії, яка дбала про збереження комплексів рукописних матеріалів [7; 32]. Однак більшість численних архівних фондів XVIII — почат-

ку ХХ ст. були втрачені під час Другої світової війни [17]. Про їхній склад можна судити лише за описами, що почасти збереглися. Не став винятком і фонд 11, у складі якого справи цього часу представлені дуже фрагментарно. Можливо, саме зазначена обставина і стала однією з причин, через яку даний комплекс, що репрезентував долю учасників польського повстання, досі так і не став предметом спеціального вивчення. Судячи з аркушів використання, ці документи в перші роки ХХІ ст. переглядав лише професор С.І. Світленко. Однак у його текстах, присвячених проблемам становлення українського національного руху другої половини ХІХ ст., це ознайомлення не знайшло відображення [22].

Виклад основного матеріалу. Комплекс архівних справ, що став предметом моєї уваги, складається з 29 справ. Попри те, що кожна з них присвячена долі окремої людини, є її особовою справою³, в них нерідко згадані й інші співвітчизники, які відбували покарання в Сибіру. Отож комплекс надає можливості виявити та зафіксувати імена значно більшої кількості учасників повстання і по можливості продовжити відстежувати їхню подальшу, постсибірську долю.

Сам комплекс, імовірно, спочатку компактно відклався в архіві канцелярії губернатора і, можливо, нараховував набагато більше справ. Проте суттєві втрати фонду призвели до того, що дані 29 збережених справ були заново описані вже після Другої світової війни не послідовно — як цілісна збірка, а пронумеровані у складі фонду вроздріб, від справи № 1 а до справи № 98. За своїм обсягом вони дуже різняться. Найбільша налічує 111 аркушів [2, спр. 15], а найменша — 2 аркуші [2, спр. 64]. Загалом увесь комплекс складається з 846 архівних аркушів, у середньому по 30 на кожну справу.

Хронологічні параметри комплексу охоплюють проміжок від 1871 до 1901 років. Разом з тим більшість справ за хронологічним критерієм можна розподілити на три нерівні групи. Перша з них (9 справ) починалася в 1871—1872 рр., друга (16) — у 1876 р., третя, найменша (4) — у 1878 р. Важливо зауважити, що здебільшого час заведення справ у канцелярії губернатора збігався з прибуттям із Сибіру до Катеринослава чергової партії засуджених, а отже, ця обставина фіксувала три хвилі міграційних потоків. Тривалість ведення справ від початку до завершення коливалася від місяця [2, спр. 95] до 23 років [2, спр. 97]. У середньому справи велись, як випливає з їхніх описів, від двох до шести років. Дані хронологічні параметри зазвичай фіксують термін перебування людини під наглядом поліції, а іноді й час проживання в Катеринославській губернії.

Звірка списку осіб, згаданих у справах фонду 11, із сучасними археографічними виданнями, випущеними до 150-річчя повстання, виявила їхню

³ Виняток становить лише справа № 83 (Степан Турський та Максиміліан Васьковський).

відсутність у документах серії «Польсько-сибірська бібліотека». Немає їх і в іменному покажчику публікації листів засланців-поляків із Сибіру, актуалізованих у рамках польсько-російського проекту «Polacy — Syberia. XVIII—XIX wiek» [38]. Водночас встановлено згадку катеринославських поляків в українському томі радянсько-польського багатотомного видання архівних документів початку 1960-х років з фондів Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Києві. Так, виявилось, що Йосип Василевський [2, спр. 12] був одним з 14 підсудних, опис злочинів яких становив зміст вироку Київського військово-польового суду від 27 червня 1863 р. над повстанцями, захопленими в сутичці біля сіл Романівка та Бородянка [14, с. 169—177].

У «Рапорте радомышльського уездного исправника Г.И. Пиленко военно-следственной комиссии при киевском ордонансаузе о захвате в плен группы польских повстанцев в с. Соловьевке» [14, с. 301] серед учасників збройної групи з 21 особи, яка в ніч з 27 на 28 квітня 1863 р. намагалася схилити на свій бік селян шляхом читання «золотої грамоти» та вступила в бойове зіткнення з владою, названо студентів університету Св. Володимира Вікентія Василевського [2, спр. 96], Стефана Виговського [2, спр. 13] та Антона Костюшка [2, спр. 64], справи яких зберігаються в ДАДО.

Ще одна персона зі згадуваних у документах з дніпропетровського архіву ідентифікується з повстанцями, які представлені у названому археографічному виданні досить проблемно. У ньому як активні учасники повстання неодноразово згадуються брати Ліппомани (Адольф, Мар'ян та Володимир) [14, с. 487]. Можна припустити, що в архівній справі Андрія Ліппомана [2, спр. 67] ми або зустрічаємо одного з їхніх родичів, або маємо справу з довільною транскрипцією імені Адольф на російський лад. Таке «обрусіння» польських імен нерідко практикувалось і в інших справах, що призводило до їх різночитань у документах (Стефан / Степан; Юзеф / Йосиф; Аверкій / Андрій).

Усі архівні матеріали, що розглядаються, поєднує специфічна адміністративна архітектура ведення бюрократичної процедури формування особових справ неблагонадійних поляків. Вона була підпорядкована процесу реалізації найвищої волі, спрямованої з початку 1870-х років на поступове ослаблення тиску щодо учасників повстання. Загалом розпорядження верховної влади зводилися до скорочення з часом термінів та видів покарання, амністії, повернення прав стану (дворянства, міщанства, майна), надання можливості переїхати до європейської частини імперії (при забороні проживати у столицях та на територіях, охоплених у 1863—1864 рр. повстанням).

За сюжетним та смисловим наповненням архівні справи складаються з чотирьох основних блоків. Перший — це листування між губернаторами кількох сибірських губерній та катеринославським губернатором, предме-

том якого ставали заходи щодо організації переїзду поляків, які відбували в Сибіру заслання або каторгу, до європейської частини держави. Іноді проміжною ланкою у цьому епістолярному обміні були новоросійські генерал-губернатори. З губернаторського рівня бюрократична вертикаль спрямовувала письмову комунікацію з того ж приводу до повітових справників та нижніх поліцейських начальників. Справа в тому, що після прибуття до Катеринослава колишні сибірські засланці розподілялися на місця подальшого проживання під поліцейським наглядом у рамках усїєї великої Катеринославської губернії. Одних залишали в губернському місті, інших відправляли в повітові міста або позаштатні містечка, такі як Маріуполь, Бахмут, Новомосковськ, Олександрівськ, Нікополь, Верхньодніпровськ, Кам'янське тощо.

Другий інформаційний блок складається з документів, ініційованих самими політичними засланцями. Здебільшого це різноманітні прохання до влади. Насамперед вони були пов'язані з розширенням мобільності та особистої свободи пересування. Нерідко це могли бути прохання про дозвіл переїхати на інше місце проживання: часто в рамках губернії — з провінційних містечок до Катеринослава, нерідко — на батьківщину (найчастіше на Київщину, Волинь чи Поділля). Ще одна група звернень до начальства — прохання надати відпустку (зазвичай від трьох місяців до року) для відвідування родичів та залагодження сімейних справ (питання спадщини та переділу майна). Невелика група джерел була пов'язана з проханнями надати можливість виїхати на лікування, зокрема й за кордони імперії. І на решті кілька документів фіксують прохання зняти всі обмеження, надавши повну свободу пересування.

До цієї групи документів можна віднести також звернення до влади з проханням надати матеріальну допомогу, дозволити займатися певними видами діяльності, надати різні довідки (про терміни перебування в Катеринославі та губернії, благонадійність та інші матеріали).

Третій інформаційний блок представлений офіційним листуванням канцелярії з начальниками тих губерній, куди піднаглядні засланці планували виїхати з Катеринославської губернії в разі згоди влади. Річ у тім, що процедура переміщення передбачала схвалення як місцевої адміністрації, так і влади тих губерній, куди мав намір вирушити прохач. Тому листування складалось із запитів про подробиці біографії, про мету та адреси поїздки, довідок про благонадійність. У рамках цієї групи вирізняються різноманітні запити місцевої й центральної влади та звернення до останньої канцелярії катеринославського губернатора у зв'язку з роз'ясненнями складних ситуацій у відносинах влади та засланців. Серед адресатів цього листування — ректор університету Св. Володимира, різноманітні департаменти Міністерства внутрішніх справ. Особливий інтерес тут викликає письмова комунікація з Департаментом духовних справ іноземних сповідань,

пов'язана з релігійними запитами засланців та долями священнослужителів, які опинилися в Катеринославі у важкому матеріальному становищі.

Цікавий, хоча й невеликий, блок документів становлять запити родичів та інших осіб до місцевої влади з метою полегшення долі колишніх учасників повстання у зв'язку з їхніми хворобами, бідністю, психічним станом та сімейними обставинами.

Кожен із цих блоків заслуговує на окремий вдумливий розгляд, результатом якого можуть стати біографічні дослідження долі польських повстанців у Катеринославі та губернії. Крім того, сприймаючи комплекс архівних справ фонду 11 ДАДО як цілісний текст, можна говорити і про його значний просопографічний потенціал. Це переконливо підтверджують структура та зміст справ. Усі вони складені за одним алгоритмом, містять однотипні документи, характеризують загальну для всіх піднаглядних засланців ситуацію. Усі особові справи були заведені на осіб приблизно одного віку (30—40 років), більшість з яких походила з одного регіону (Київське, Подільське та Волинське генерал-губернаторство), переважна кількість були католиками та ідентифікували себе з польською культурою й політичною нацією. Усе це дає підстави стверджувати, що просопографічне дослідження, метою якого може бути створення колективного портрета переміщених до Катеринославської губернії учасників польського повстання 1863 р., має серйозний науковий потенціал. Це є важливим і перспективним також у зв'язку з вивченням регіональної історії, її демографічних та національно-культурних параметрів. Так, сучасні дослідження Катеринослава, зокрема й міські гранд-наративи, досі виходять із факту паритетного представництва в міській культурі російсько-українсько-єврейського компонента [4; 11; 33; 35]. Інші національні культурні спільноти залишаються поза дослідницькою увагою. Це повною мірою стосується й польської громади, роль якої у формуванні міського демографічного, суспільного, інтелектуального та духовно-культурного ландшафту, історичної пам'яті міста та регіону може стати предметом спеціального дослідження. Це особливо важливо, враховуючи, що за переписом 1897 р. польська громада Катеринослава за своєю чисельністю посідала п'яте місце (після українців, росіян, білорусів та євреїв) і становила 3418 осіб (понад 3 % від загальної кількості — 112 тис.) [16; с. 3].

Серед найбільш інформативних джерел, представлених у переважній більшості справ і які зазвичай їх відкривають, слід назвати «статейні списки». Вони складались як основна інформаційна база влади щодо кожного ув'язненого і пересилались як головний супровідний документ під час відправлення людей із Сибіру до Катеринославської губернії. Списки мали чітку уніфіковану структуру, що дає змогу працювати з ними як з масовими джерелами. Як правило, «статейний список» складався на папері сучасного формату А3, зігнутому навпіл, що займає два архівні аркуші. У ньому вказувалися ім'я та прізвище засланця, його вік, соціальне походження, віро-

сповідання, регіон, звідки він родом, зовнішні прикмети (зріст, колір очей і волосся, статура), сімейний стан, причини арешту, підстави для покарання, його вид та обсяг, переміщення під час заслання, правові засади для пом'якшення покарання та амністії, куди прямує із Сибіру.

Висновки. Презентація складу та інформаційної насиченості даного архівного комплексу свідчить про важливість та перспективність введення його до наукового обігу шляхом підготовки археографічного видання. Воно слугуватиме суттєвому розширенню уявлень про долю польських повстанців після сибірської каторги та заслання, а також дозволить включити цей сюжет до різноманітних проблемно-тематичних та дисциплінарних дослідницьких контекстів.

Гадаємо, що подібні комплекси могли зберегтись і в інших регіональних архівах України, що відкриває привабливі перспективи для розширення джерельної бази вивчення долі польських політичних в'язнів після їхніх сибірських «пригод». Окрім цього, обстеження під таким кутом зору регіональних архівних зібрань України сприятиме зміцненню професійних зв'язків українських і польських дослідників та дозволить розширити картотеку учасників Січневого повстання, над укладанням якої працюють наші польські колеги [37].

Не завершено ще й пошуки в ДАДО, де справи поляків, які не з власної волі опинилися на півдні імперії, розпорошені по інших фондах й очікують на зустріч із зацікавленим дослідником та введення їх до наукового обігу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бовуа Д. Гордиев узел Российской империи: власть, шляхта и народ на Правобережной Украине (1793—1914). Москва : НЛО, 2011. 1008 с.
2. Державний архів Дніпропетровської області. Ф. 11.
3. Державний архів Дніпропетровської області: Путівник : у 2 т. Том 1. Дніпро : Ліра, 2016. 610 с.
4. Дніпропетровськ: віхи історії / за ред. А.Г. Болебруха. Дніпропетровськ : Грані, 2001. 256 с.
5. Долбилов М. Русский край, чужая вера: Этноконфессиональная политика империи в Литве и Белоруссии при Александре II. Москва : НЛО, 2010. 1000 с.
6. Журба О.І. Археографічні видання Державного архіву Дніпропетровської області кінця ХХ — початку ХХІ століття // Спадщина: До 100-річчя створення системи архівних установ України та 95-річчя Державного архіву Дніпропетровської області; упоряд. Н.Л. Юзбашева; ред.: Н.В. Кіструська, Н.Л. Юзбашева. Дніпро : Ліра, 2018. Вип. 4. С. 262—273.
7. Журба О.І. До історії архівної справи та колекціонування на Катеринославщині кінця ХVІІІ — першої половини ХІХ ст. // Спадщина: До 75-річчя Державного архіву Дніпропетровської області. Дніпропетровськ, 1999. С. 9—20.
8. Заруба В. Половиця половецьких степів. Життя і наукова праця Мар'яна Дубецького у Придніпров'ї вповодж 1874—1880 рр. Дніпро : Ліра, 2023. 192 с.

9. Зашкільняк Л. Польське Січневе повстання 1863—1864 років у висвітленні сучасної української історіографії // *Galicja a postanie styczniowe* / red. M. Hozzowska, A. Kawalec, L. Zaszkiłniak. Warszawa. Rzeszów, 2013. S. 393—399.
10. Земський Ю. Польська, російська та українська еліти в змаганнях за Правобережну Україну середини XIX ст. Хмельницький, 2011. 350 с.
11. Історія міста Дніпропетровська / під ред. А.Г. Болебруха. Дніпропетровськ : Грані, 2006. 596 с.
12. Киструська Н.В. Передмова // Державний архів Дніпропетровської області. Анотований реєстр описів. Т. 1: Фонди дорадянського періоду. Дніпро : Ліра, 2019. 100 с.
13. Общественно-политическое движение на Украине в 1856—1862 гг. (Суспільно-політичний рух на Україні в 1856—1862 рр.). Київ : Вид-во АН УРСР, 1963. LIV, 387 с.
14. Общественно-политическое движение на Украине в 1863—1864 гг. (Суспільно-політичний рух на Україні в 1863—1864 рр.). Київ : Наук. думка, 1964. XLIV, 551 с.
15. Окупаційний режим на Дніпропетровщині в хронологічних довідках місцевих органів влади: зб. документів / Держархів Дніпропетр. обл.; упоряд.: О. Касьянов і Н. Киструська. Дніпропетровськ : Герда, 2010. 378 с.
16. Первая всеобщая перепись населения Российской губернии 1897 г. Санкт-Петербург, 1904. Т. XIII. Екатеринославская губерния. XII, 233 с.
17. Передмова // Державний архів Дніпропетровської області: Путівник у 2 т. Том 1. Дніпро : Ліра, 2016. С. 6—8.
18. Показания и записки о польском восстании 1863 года Оскара Авейде. Москва : Изд. АН СССР, 1961. XLVIII, 663 с.
19. Польское Январское восстание 1863 года: Исторические судьбы России и Польши. Москва : Индрик, 2014. 416 с.
20. Русско-польские революционные связи. Москва : Изд. АН СССР, 1963. Т. I. СХХІІ, 583 с.
21. Русско-польские революционные связи. Москва : Изд. АН СССР, 1963. Т. II. 792 с.
22. Світленко С. Українське XIX століття: етнонаціональні, інтелектуальні та історіософські контексти : зб. наук. пр. Дніпро : Ліра, 2018. 479 с.
23. Спадщина: До 100-річчя Державного архіву Дніпропетровської області : зб. статей і док. / упоряд., ред. Н. Юзбашева; Держ. архів Дніпропетр. обл. Дніпро : Ліра, 2022. Вип. 5. 300 с.
24. Спадщина: До 100-річчя створення системи архівних установ України та 95-річчя Державного архіву Дніпропетровської області / упоряд. Н. Юзбашева; ред.: Н. Киструська, Н. Юзбашева. Дніпро : Ліра, 2018. Вип. 4. 276 с.
25. Спадщина : зб. наук. статей / упоряд. Н. Юзбашева; ред. Н. Киструська, Н. Юзбашева; Держ. архів Дніпропетровської області. Дніпропетровськ : Герда, 2012. Вип. 3. 344 с.
26. Спадщина : зб. статей / ред. Н. Киструська, Н. Юзбашева; Держ. архів Дніпропетр. обл. Дніпропетровськ : Вид-во ПП Свідлер А., 2008. Вип. 2. 268 с.
27. Спадщина: зб. статей / редкол. Д. Мешков та ін.; Держ. архів Дніпропетр. обл. Дніпропетровськ : Арт-Прес, 1999. Вип. 1. 200 с.
28. Трынковский Я. Польская Сибирь. Ссылные и их жизнь. Рождение мифа. Санкт-Петербург : Алетейя, 2023. 622 с.
29. Українська революція 1917—1921 рр. на Придніпров'ї : зб. док. / Держ. архів Дніпропетр. обл.; упоряд. Ю. Пахоменков, Н. Юзбашева; ред. Н. Юзбашева. Дніпро : Ліра, 2016.

30. Участники Январского восстания, сосланные в Западную Сибирь, в восприятии российской администрации и жителей Сибири. Документы гражданской администрации, полиции и жандармского ведомства / сост. С. Вех, А. Крих, С. Мулина. Санкт-Петербург : Алетейя, 2021. 418 с.
31. Участники Январского восстания, сосланные в Западную Сибирь, в восприятии российской администрации и жителей Сибири. Мемуары. Письма, публицистика. Истоки российских исследований судеб сосланных в Сибирь участников Январского восстания / сост. Я. Легеч, К. Лятавец, Т. Мосунова, В. Цабан. Санкт-Петербург : Алетейя, 2022. 626 с.
32. Юзбашева Н.Л. Становлення архівної справи на Катеринославщині // Спадщина : До сторіччя створення системи архівних установ України та 95-річчя Державного архіву Дніпропетровської області. Дніпро: Ліра, 2018. С. 10—97.
33. Яворницкий Д.И. История города Екатеринослава. Днепропетровск : Проминь, 1989. 197 с.
34. Caban W., Mulina S. Zesłancy postyczniowie w Kurgane. Sprawa Towarustwa Pomocy Wzajemnej // Res Historica. 2018. № 46. S. 203—218. <https://doi.org/10.17951/rh.2018.46.203-218>
35. Portnov A. Dnipro: An Entangled History of a European City. Boston : Academic Studies Press Academic Studies Press, 2022. 374 p. <https://doi.org/10.1515/9798887190327>
36. Powstanie styczniowe 1863—1864: walka i uczestnicy, represje i wygnanie, historiografia i tradycja / pod red. W. Cabana, W. Śliwowskiej. Kielce : Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2005. 334 s.
37. Śliwowska W. Kartoteka uczestników powstania styczniowego w Instytucie Historii PAN // Powstanie Styczniowe 1863—1864. Walka i uczestnicy, represje i wygnanie, historiografia i tradycja / pod red. W. Cabana, W. Śliwowskiej. Kielce: Wydwo Akademii Świętokrzyskiej, 2005. S. 11—19.
38. Syberyjska korespondencja zesłańców postyczniowuch (1864—1866). «Po drodze do życia wstąpić przed śmiercią do Polski». Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochańskiego, 2018. 380 s.

Отримано 16 серпня 2023 року

REFERENCES

1. Bovua D. Gordiev uzел Rossiyskoi imperii: vlast, shliakhta i narod na Pravoberezhnoi Ukraine (1793—1914) [The Gordian knot of the Russian Empire: power, nobility and people in Right-Bank Ukraine (1793—1914)]. Moscow, 2011. 1008 p. [In Russian].
2. Fond 11. State Archives of the Dnipropetrovsk Region.
3. Derzhavnyi arkhiv Dnipropetrovskoi oblasti: Putivnyk: u 2 t. Tom 1 [State archives of the Dnipropetrovsk Region: Guide: in 2 volumes, Volume 1]. Dnipro, 2016. 610 p. [In Ukrainian].
4. Dnipropetrovsk: vikhy istorii [Dnipropetrovsk: milestones of history] / A. Bolebrukh (Ed.). Dnipropetrovsk, 2001. 256 p. [In Ukrainian].
5. Dolbilov M. Russkii kraj, chuzhaia vera: Etnokonfessionalnaia politika imperii v Litve i Belorussii pri Aleksandre II [Russian land, foreign faith: Ethnoconfessional policy of the empire in Lithuania and Belarus under Alexander II.]. Moscow, 2010. 1000 p. [In Russian].
6. Zhurba O.I. Arkheohrafichni vydannia Derzhavnogo arkhivu Dnipropetrovskoi oblasti kintsia XX — pochatku XXI stolittia [Archaeological publications of the State Archives of

- the Dnipropetrovsk Region of the late 20th — early 21st centuries] // Spadshchyna : Do 100-richchia stvorennia systemy arkhivnykh ustanov Ukrainy ta 95-richchia Derzhavnoho arkhivu Dnipropetrovskoi oblasti [Heritage: To the 100th anniversary of the creation of the system of archival institutions of Ukraine and the 95th anniversary of the State Archives of the Dnipropetrovsk Region] / N.L. Yuzbasheva (Ed.); N.V. Kistruska, N.L. Yuzbasheva (Eds.). Dnipro, 2018. Iss. 4, pp. 262—273. [In Ukrainian].
7. Zhurba O.I. Do istorii arkhivnoi spravy ta kolektsionuvannia na Katerynoslavshchyni kintsia XVIII — pershoi polovyny XIX st. [To the history of archival affairs and collecting in the Katerynoslav region of the end of the 18th — the first half of the 19th century] // Spadshchyna : Do 75-richchia Derzhavnoho arkhivu Dnipropetrovskoi oblasti [Heritage: To the 75th anniversary of the State Archives of the Dnipropetrovsk Region]. Dnipropetrovsk, 1999. Iss. 1, pp. 9—20. [In Ukrainian].
  8. Zaruba V. Polovytsia polovetskykh stepiv. Zhyttia i naukova pratsia Mariyana Dubetsko-ho u Prydniprovyi vpodovzh 1874—1880 rr. [Polovytsia of the Polovtsian steppes. The life and scientific work of Mariyan Dubetskyi in Prydniprovia from 1874 to 1880]. Dnipro, 2023. 192 p. [In Ukrainian].
  9. Zashkilniak L. Polske Sichneve povstannia 1863—1864 rokiv u vysvitleni suchasnoi ukrainskoi istoriohrafii [The Polish January Uprising of 1863—1864 in the coverage of modern Ukrainian historiography] // Galicja a postanie styczniowe / M. Hoszowska, A. Kawalec, L. Zashkilniak (Eds.). Warsaw. Rzeszów, 2013. Pp. 393—399. [In Ukrainian].
  10. Zemskyi Yu. Polska, rosiiska ta ukrainska elity v zmahanniakh za Pravoberezhnu Ukrainu seredyny XIX st. [Polish, Russian and Ukrainian elites in the competition for Right-Bank Ukraine in the middle of the 19th century]. Khmelnytskyi, 2011. 350 p. [In Ukrainian].
  11. Istorii mista Dnipropetrovska [History of the city of Dnipropetrovsk] / A.H. Bolebrukh (Ed.). Dnipropetrovsk, 2006. 596 p. [In Ukrainian].
  12. Kystruska N.V. Peredmova [Foreword] // Derzhanyi arkhiv Dnipropetrovskoi oblasti. Anotovanyi reyestr opysiv. T. 1 : Fondy doradianskoho periodu [State Archives of the Dnipropetrovsk Region. Annotated register of descriptions. Vol. 1: Foundations of the pre-Soviet period]. Dnipro, 2019. 100 p. [In Ukrainian].
  13. Obshchestvenno-politicheskoe dvizhenie na Ukraine v 1856—1862 gg. (Suspilno-politychnyi rukh na Ukraini v 1856—1862 rr.) [Social and political movement in Ukraine in 1856—1862]. Kyiv, 1963. LIV, 387 p. [In Ukrainian, Russian and Polish].
  14. Obshchestvenno-politicheskoe dvizhenie na Ukraine v 1863—1864 gg. (Suspilno-politychnyi rukh na Ukraini v 1856—1862 rr.) [Social and political movement in Ukraine in 1863—1864]. Kyiv, 1964. XLIV, 551 p. [In Ukrainian, Russian and Polish].
  15. Okupatsiinyi rezhym na Dnipropetrovshchyni v khronolohichnykh dovidkakh mistsevykh orhaniv vlady: zb. dokumentiv [The occupation regime in the Dnipropetrovsk Region in the chronological references of local authorities: collection of documents] / State Archives of the Dnipropetrovsk Region; O. Kasyanov, N. Kystruska (Eds.). Dnipropetrovsk, 2010. 378 p. [In Ukrainian and Russian].
  16. Pervaia vseobshchaia perepis naseleniia Rossiiskoi imperii 1897 g. T. XIII. Ekaterinoslavskaia guberniia [The first general census of the population of the of the Russian Empire in 1897. T. XIII. Ekaterinoslav province]. St. Petersburg, 1904. Vol. XII, 233 p. [In Russian].
  17. Peredmova [Preface] // Derzhavnyi arkhiv Dnipropetrovskoi oblasti: Putivnyk u 2 t. Tom 1 [State Archives of the Dnipropetrovsk Region: Guide in 2 vols. Vol. 1.]. Dnipro, 2016. Pp. 6—8. [In Ukrainian].

18. Pokazaniia i zapiski o polskom vosstanii 1863 goda Oskara Aveide [Testimony and notes on the Polish uprising of 1863 by Oskar Awejde]. Moscow, 1961. XLVIII, 663 p. [In Russian and Polish].
19. Polskoe Janvarskoe vosstanie 1863 goda: Istoricheskie sudby Rossii i Polshi [Polish January Uprising of 1863: Historical destinies of Russia and Poland]. Moscow, 2014. 416 p. [In Russian and Polish].
20. Russko-polskie revoliutsionnye sviazi [Russian-Polish revolutionary connections]. Moscow, 1963. Vol. I. CXXII, 583 pp. [In Russian and Polish].
21. Russko-polskie revoliutsionnye sviazi [Russian-Polish revolutionary connections]. Moscow, 1963. Vol. II, 792 pp. [In Russian and Polish].
22. Svitlenko S. Ukrainske XIX stolittia: etnonatsionalni, intelektualni ta istoriosofski konteksty: zbirnyk naukovykh prats [Ukrainian 19th century: ethnonational, intellectual and historiosophical contexts : a collection of scientific works]. Dnipro, 2018. 479 p. [In Ukrainian].
23. Spadshchyna: Do 100-richchia Derzhavnoho arkhivu Dnipropetrovskoi oblasti: zb. statei i dok. [Heritage: To the 100th anniversary of the State Archives of the Dnipropetrovsk Region: collection articles and documents] / State Archives of the Dnipropetrovsk Region; N. Yuzbasheva (Ed.). Dnipro, 2022. Iss. 5, 300 p. [In Ukrainian].
24. Spadshchyna: Do 100-richchia stvorennia systemy arkhivnykh ustanov Ukrainy ta 95-richchia Derzhavnoho arkhivu Dnipropetrovskoi oblasti [Heritage: To the 100th anniversary of the creation of the system of archival institutions of Ukraine and the 95th anniversary of the State Archives of the Dnipropetrovsk Region] / N. Kistruska, N. Yuzbasheva (Eds.). Dnipro, 2018. Iss. 4, 276 p. [In Ukrainian].
25. Spadshchyna: zb. nauk. statei [Heritage: collection of science articles] / State Archives of the Dnipropetrovsk Region; N. Yuzbasheva; N. Kystruska (Eds.). Dnipropetrovsk, 2012. Iss. 3, 344 p. [In Ukrainian].
26. Spadshchyna: zb. statei [Heritage: collection of articles] / State Archives of the Dnipropetrovsk Region; N. Yuzbasheva; N. Kystruska (Eds.). Dnipropetrovsk, 2008. Iss. 2, 268 p. [In Ukrainian].
27. Spadshchyna: zb. statei [Heritage: collection of articles] / State archives of the Dnipropetrovsk Region; D. Mieshkov (Ed.). Dnipropetrovsk, 1999. Iss. 1, 200 p. [In Ukrainian].
28. Trynkovskii Ya. Polskaia Sibir. Ssylnye i ikh zhizn. Rozhdenie mifa [Polish Siberia. Exiles and their lives. The birth of a myth]. St. Petersburg, 2023. 622 p. [In Russian and Polish].
29. Ukrainska revoliutsiia 1917—1921 rr. na Prydniprovii: zbirnyk dokumentiv [The Ukrainian revolution of 1917—1921 in Prydniprovian region: a collection of documents] / State Archives of the Dnipropetrovsk Region; Yu. Pakhomenkov, N. Yuzbasheva (Eds.). Dnipro, 2016. 372 p. [In Ukrainian and Russian].
30. Uchastniki Yanvarskogo vosstaniia, soslannye v Zapadnuu Sibir, v vospriiatii rossiiskoi administratsii i zhitelei Sibiri. Dokumenty grazhdanskoi administratsii, politsii i zhandarmskogo vedomstva [Participants of the January Uprising exiled to Western Siberia, as perceived by the Russian administration and residents of Siberia. Documents of the civil administration, police and gendarmerie department] / S. Vekh, A. Krich, S. Mulina (Eds.). St. Petersburg, 2021. 418 p. [In Russian and Polish].
31. Uchastniki Yanvarskogo vosstaniia, soslannye v Zapadnuu Sibir, v vospriiatii rossiiskoi administratsii i zhitelei Sibiri. Memuary. Pisma, publitsistika [Participants of the January Uprising exiled to Western Siberia, as perceived by the Russian administration and

- residents of Siberia. *Memoirs. Letters, journalism* / J. Legech, K. Lyatavets, T. Mosunova, W. Caban. St. Petersburg, 2022. 626 p. [In Russian and Polish].
32. Yuzbasheva N.L. Stanovlennia arkhivnoi spravy na Katerynoslavshchyni [Formation of the archival case in Yekaterynoslav region] // *Spadshchyna: Do 100-richchia stvorennia systemy arkhivnykh ustanov Ukrainy ta 95-richchia Derzhavnoho arkhivu Dnipropetrovskoi oblasti* [Heritage: To the 100th anniversary of the creation of the system of archival institutions of Ukraine and the 95th anniversary of the State Archives of the Dnipropetrovsk Region]. Dnipro, 2018. Iss. 4, pp. 10—97. [In Ukrainian].
  33. Yavornitskii D.I. Istoriiia goroda Ekaterinoslava [History of the city of Ekaterinoslav]. Dnipropetrovsk, 1989. 197 p. [In Ukrainian and Russian].
  34. Caban W., Mulina S. Zesłancy postyczniowe w Kurgane. Sprawa Towarustwa Pomocy Wzajemnej // *Res Historica*. 2018. No. 46, ss. 203—218. <https://doi.org/10.17951/rh.2018.46.203-218>
  35. Portnov A. *Dnipro: An Entangled History of a European City*. Boston : Academic Studies Press/Academic Studies Press, 2022. 374 p. <https://doi.org/10.1515/9798887190327>
  36. *Powstanie styczniowe 1863—1864: walka i uczestnicy, represje i wygnanie, historiografia i tradycja* / pod red. W. Cabana, W. Śliwowskiej. Kielce : Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2005. 334 s.
  37. Śliwowska W. *Kartoteka uczestników powstania styczniowego w Instytucie Historii PAN* // *Powstanie Styczniowe 1863—1864. Walka i uczestnicy, represje i wygnanie, historiografia i tradycja* / pod red. W. Cabana, W. Śliwowskiej. Kielce: Wyd-wo Akademii Świętokrzyskiej, 2005. S. 11—19.
  38. Syberyjska korespondencja zesłańców postyczniowuch (1864—1866). “Po drodze do życia wstąpić przed śmiercią do Polski”. Kielce : Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2018. 380 s.

Received on August 16, 2023

Oleh Zhurba

Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)

ORCID: 0000-0002-7800-0743

E-mail: zhurba.oi@i.ua

PERSONAL FILES OF PARTICIPANTS IN POLISH UPRISING OF 1863—1864
IN STATE ARCHIVES OF DNIPROPETROVSK REGION:
SOURCE ANALYSIS AND INFORMATION POTENTIAL

The purpose of the article is to introduce to the scientific circulation the archival complex of personal files of the participants in the Polish uprising of 1863—1864, which are stored in the State Archives of the Dnipropetrovsk Region in order to present their informational possibilities for the study of regional history, social and revolutionary movements in the Russian Empire, everyday history, historical urbanism. The complex was formed as a result of the amnesty of the participants in the uprising, who were transferred from Siberian penal servitude and exiled to the European part of the empire, in particular to the Katerynoslav province. **The methodological basis** of the work became the source science approaches to the analysis and presentation of archival complexes. This provided an opportunity to outline the external parameters (number of cases, their volume, chronological framework, genre repertoire, thematic blocks) and set tasks for the archeographic, historiographical and source research de-

velopment of this complex. An important methodological guideline was also the contextual approach, which determined the research optics aimed at including information resources in the broadest problem-thematic and interdisciplinary spaces. **The scientific novelty** lies in the fact that for the first time a significant complex of archival sources is introduced into scientific circulation, the informational potential of which is able to significantly change the perception of the ways of the formation of the Polish diaspora in the South of Ukraine, to expand the card index of the participants in the Polish uprising of 1863 and to reconstruct their fate after the Siberian exile, to integrate a new archival array to numerous problematic and interdisciplinary contexts. **Conclusions.** 29 personal files of the participants in the January Uprising, discovered in the State Archives of the Dnipropetrovsk Region, belong to the last quarter of the 19th century. They were formed as a result of the bureaucratic activity of the Katerynoslav governor's office. The cases are of an official nature and consist of written communication between the authorities and the exiles regarding the conditions of stay, various needs and interaction between them. The information saturation of the complex indicates the prospect of introducing it into scientific circulation by preparing an archeographic publication.

Key words: archival matter, historical source studies, Polish uprising of 1863—1864, regional history of Ukraine in the 19th century, imperial history, history of Poland, State Archives of the Dnipropetrovsk Region, historical biography of the 19th century.